

Висновки. Таким чином інтенсивність збитків за рахунок неоптимальних рішень пропорційний квадрату часу.

Аналіз найважливіших причин прийняття неоптимальних рішень зводиться до наступного:

- недоліки в організації праці в управлінні;
- недоліки в інформаційному забезпеченні кадрів при прийнятті управлінських рішень;
- недостатнє використання кількісних методів і моделей в реальному часі;
- недоліки структур управління, що призводить до несвоєчасного прийняття рішень.

Таким чином для прийняття оптимальних рішень в кожному конкретному випадку необхідно:

- наявність особи, яка приймає рішення;
- його спроможність приймати якісні рішення;
- наявність необхідної, достатньої і якісної інформації;
- наявність технічних засобів для обробки інформації, а також уміння користуватись кількісними методами обробки та аналізу управлінської інформації.

Література

1. Венцель Е.С. Исследование операций. — М.: Сов.рад., 1972.

УДК 336.201.3

ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗИ

Богославець Т.І.

У статті досліджено вплив економічних реформ на стан підприємництва, пропозиції практичних заходів щодо підвищення економічної ефективності податкової політики в Україні в сучасних умовах та їх вплив на діяльність і підвищення податкової культури суб'єктів господарювання.

In the article investigational influence of economic reforms on the state of enterprise, suggestion of practical measures, on the increase of economic efficiency of tax policy in Ukraine in modern terms and their influence on activity and increase of tax culture of subjects of menage.

Постановка проблеми. Набуття Україною конкурентоспроможності у сучасному світі нерозривно пов'язане із модернізацією її економіки. Як засвідчує міжнародний досвід, важливою складовою мобілізації інституційних чинників зміцнення конкурентоспроможності національної економіки є підприємництво.

Розширення структури пропозицій на внутрішньому ринку товарів та послуг, створення ефективного конкурентного середовища, стимулювання інноваційного розвитку, відродження підприємницької ініціативи населення, створення додаткових робочих місць та підвищення гнучкості зайнятості, зміцнення регіональних економік — це далеко не всі, але дуже важливі завдання, що стоять перед вітчизняним підприємництвом.

Низька ефективність економічної стратегії держави, структурні деформації середовища ринкової координації, значні дисбаланси розвитку національної економіки завдали суттєвого негативного впливу на стратегії суб'єктів господарської діяльності в Україні.

Одним із важливих питань для суб'єктів господарювання є система оподаткування. Воно також є важливим й для держави, оскільки для авторитету у зовнішньоекономічному просторі їй необхідно забезпечити стабільний економічний розвиток малого та середнього підприємництва як одного з важливих елементів ринкової системи.

Добросовісна сплата податків в економічно розвинених країнах на сьогодні сприймається не лише як громадянський обов'язок, а є ознакою високого рівня податкової культури. Одночасно при усвідомленні

платниками необхідності вчасної та повної сплати податків більшість з них намагається віддати державі якнайменшу частку своїх доходів у вигляді податків, особливо в час фінансово-економічної кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан підприємництва в умовах кризи, проблеми тіньової економіки, питання планування та оптимізації податкових платежів, проблеми і недоліки податкової політики держави, шляхи збільшення її ефективності розглянули в своїх працях вчені А.Соколовська, А.Крисоватий, Т.Паснтко, В.Мельник, а також економісти-практики О.Кужель, К.Вашенко, З.Варналій, О.Молдован та інші. Незважаючи на значний інтерес в науковій, економічній і політичній сферах до даної проблеми, необхідно систематизувати причини та наслідки, а також запропонувати шляхи виходу суб'єктів підприємництва з кризи та розглянути роль держави, її податкової політики в цьому процесі.

Метою даної статті є дослідження впливу економічних реформ на стан малого та середнього бізнесу в час фінансово-економічної кризи, пропозиція практичних заходів щодо підвищення економічної ефективності податкової політики в Україні в сучасних умовах та їх вплив на діяльність і підвищення податкової культури суб'єктів господарювання.

Основна частина. Невід'ємною складовою сучасного підприємництва є малий та середній бізнес, на який покладаються функції прискорення структурної перебудови економіки, підвищення організаційної ефективності використання національних ресурсів. За умови виваженої державної політики вітчизняний малий та середній бізнес здатний створити тисячі нових робочих місць і сприяти становленню України економічно розвиненою державою.

За роки незалежності національної економіки в Україні поступово йшло ствердження сектору малого та середнього підприємництва, в якому зайнята майже половина працюючого населення країни. Позитивній динаміці його розвитку сприяли запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва, низка прогресивних норм регуляторної політики, реформування дозвоільної системи тощо. В кількісному вимірі стан розвитку малого та середнього підприємництва в Україні поступово наблизився до стану розвитку малого бізнесу в країнах ЄС[1].

Разом з тим, слід зазначити, що вітчизняне підприємництво як самостійне соціально-економічне явище, існує і розвивається в складних умовах трансформаційної економіки і зустрічається з безліччю проблем. На зниження життєздатності суб'єктів малого та середнього бізнесу впливають значний податковий тиск, наявність різного роду адміністративних бар'єрів, обмеження фінансово-кредитних ресурсів, слабкість матеріальної, технічної, фінансової, менеджерської та кадрової складової діяльності малого підприємства.

Обтяжливість загальної системи оподаткування, що спонукає окремих суб'єктів господарювання знаходити шляхи оптимізації сум податкових зобов'язань, загальне фінансове навантаження на суб'єктів підприємницької діяльності (податки, соціальні і пенсійні внески, збори тощо) не стимулюють розвиток їх діяльності та призводять до тінізації економічних процесів, зниження конкурентоспроможності як на внутрішніх, так і зовнішніх ринках.

Рівень податкового навантаження, що діє в Україні, є високим для українського платника, який ще психологічно не готовий сприймати його на такому рівні. Особливо, коли мова йде про кризові явища. Оптимізація податкового тягара є надзвичайно важливим інструментом державного впливу на суспільний добробут. Країни, що мають найвищий рівень доходів на душу населення (20-30 тис.дол.), проводять активну соціальну політику, спрямовану на скорочення розриву в доходах між бідними і багатими, одержують від здійснюваної ними податкової політики вищу фіскальну ефективність податків порівняно з тими країнами, де доходи на душу населення є низькими (як і в Україні) і в яких основну масу податків змушені збирати з юридичних осіб, а розрив між бідними і багатими не скорочується, а збільшується [2].

Негативний вплив світової фінансової кризи на економіку України закономірним чином позначився й на розвитку вітчизняного підприємництва. І в першу чергу мова йде про малий та середній бізнес, який не має достатніх резервних ресурсів та страхових інструментів для самостійного подолання кризового тиску, який з кожним днем лише посилюється.

Починаючи з другого півріччя 2008 р., значно знизився рівень фінансової стійкості суб'єктів підприємництва України. Про це свідчить:

1) зменшення капіталу суб'єктів підприємництва. Так, за 9 місяців 2009 року резервний капітал вітчизняних підприємств зменшився порівняно з аналогічним періодом попереднього року на 1 931,6 млн. грн. або на 7,5%; нерозподілений прибуток підприємств зменшився на 38 971,5 млн. грн. або на 50,8%;

2) збільшення кількості збиткових підприємств. Станом на 1.03.2010 52,5% вітчизняних підприємств було збитковими, тоді як станом на 1.01.2009 цей показник складав 38,7%. У промисловості частка збиткових підприємств складає 48,5%;

3) зростання частки сумнівних та безнадійних боргів. Станом на 1.01.2010 обсяг проблемних і сумнівних кредитів сягнув 69,9 млрд. грн. або 9,4% від обсягу кредитного портфелю українських банків, тоді як на початку року проблемними вважалися тільки 2,2% усіх кредитів на суму 18 млрд. грн. Як наслідок, це призвело до значного погіршення показників діяльності банківської системи України. Крім того, згідно з експертними оцінками реальна частка проблемних кредитів банків є значно вищою і перебуває на рівні 35%;

4) зменшення обсягів реалізації продукції. Обсяг реалізованої промислової продукції за 10 місяців 2009 року зменшився на 21,4%, порівняно з аналогічним періодом 2008 року;

5) низькі показники ліквідності суб'єктів підприємництва. Станом на 30.09.2009 кредиторська заборгованість суб'єктів підприємництва перевищує дебіторську заборгованість на 117 337,9 млн. грн. або 1,16 рази;

6) зменшення обсягів інвестицій. Обсяги інвестицій в основний капітал суттєво скоротилися — на 43,7% за 9 місяців 2009 року порівняно з відповідним періодом 2008 року. Скорочення обсягів інвестицій було значним на підприємствах машинобудування (на 53,7%), металургійного виробництва та виробництва готових меблевих виробів (на 51,3%). Інвестиції у розвиток добувної промисловості та у виробництво й розподіл електроенергії, газу та води скоротилися на 35,9% та 20,2% відповідно;

7) погіршення доступу підприємств до зовнішніх джерел фінансування. Головним джерелом фінансування інвестицій в основний капітал є власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких за 9 місяців 2009 року було освоєно 64,3% капіталовкладень (порівняно з 59,7% за аналогічний період 2008 року). Частка кредитів банків та інших позик у загальних обсягах капіталовкладень скоротилася на 2% порівняно з аналогічним періодом 2008 року і складала 13,6%;

8) збільшення кількості підприємств-банкрутів. Станом на 1.03.2010 загальна кількість вітчизняних підприємств, що перебувають у процедурах банкрутства становила 14 517 підприємств[3].

У випадку невтручання органів державного управління у розвиток проблемної ситуації, вірогідними видаються подальші негативні наслідки для підприємницького сектору економіки України:

1) критичне зменшення частки власного капіталу підприємств, збільшення кредиторської і дебіторської заборгованості, передусім, безнадійної дебіторської заборгованості, надмірне погіршення фінансової стійкості вітчизняних підприємств;

2) зниження рівня платоспроможності та кредитоспроможності суб'єктів підприємництва;

3) подальше зниження рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках унаслідок недостатніх обсягів фінансових ресурсів;

4) підвищення рівня збитковості підприємств усіх форм власності і, як наслідок, збільшення кількості збанкрутілих підприємств;

5) зростання соціальної напруженості у суспільстві внаслідок зменшення рівня реальної заробітної плати та збільшення заборгованості з виплати заробітної плати;

6) збільшення рівня безробіття;

7) зниження інвестиційного потенціалу економіки у зв'язку з ускладненим доступом суб'єктів підприємництва до зовнішніх джерел фінансування;

8) зростання частки сумнівних та безнадійних боргів;

9) ріст тіньового сектора економіки;

10) формування у суспільстві негативного ставлення до ведення підприємницької діяльності, погіршення підприємницького середовища та подальше скорочення іноземних інвестицій в економіку України.

Зростання безробіття та інфляційні процеси є серйозним викликом для національної безпеки держави. В результаті скорочення штатів підприємств значна частина працездатного населення вже стикнулася з проблемою пошуку роботи і зміни професії. За даними станом на 1 грудня 2010 року на обліку в центрах зайнятості перебували 479,1 тис. незайнятих громадян.

Всі вони є потенційними кандидатами на зайняття підприємницькою діяльністю.

Тіньова економіка є основним джерелом прибутку майже для 2,5 млн. громадян України. За оцінками Національного банку України, поза офіційною сферою грошового обігу знаходиться більше 15 млрд. доларів США, що обслуговують потреби тіньового сектора. Сам цей сектор (до 50% ВВП) по розмірах можливо зрівнювати з «офіційною економікою» [4].

В табл. 1 подана динаміка обсягів тіньової економіки України та втрат бюджету від недоотримання податкових платежів унаслідок функціонування тіньового сектору в 1998-2009 роках.

Таблиця 1

Динаміка обсягів тіньової економіки України та втрат бюджету від недоотримання податкових платежів унаслідок функціонування тіньового сектору в 1998-2009 роках [5]

Показник	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 (9 міс.)
Реальний обсяг ВВП у цінах 1990 року, млрд. крб.	68,50	67,80	71,80	78,30	81,50	82,40	92,30	94,79	101,7	109,7	112,0	93,00
% зміни	-1,70	-1,00	5,90	9,10	5,20	9,60	12,10	2,69	7,29	7,87	2,09	—
Обсяг тіньового ВВП у цінах 1990 року, млрд. крб.	38,0	36,40	31,70	26,90	24,07	26,49	20,04	13,29	11,55	6,08	3,04	8,04
Обсяг тіньового ВВП у цінах 2009 року, млрд. грн.	56,94	70,02	75,14	70,24	66,61	85,55	75,10	42,79	37,42	19,57	9,91	25,89
Частка податків у ВВП, %	21,30	19,27	18,42	17,98	20,10	20,32	18,29	22,22	23,39	22,73	25,87	24,45
Обсяги втрат бюджету від функціонування тіньового сектору економіки, млрд. грн.	12,13	13,49	13,84	12,63	13,39	17,38	13,74	9,51	8,75	4,38	2,56	6,33

Дані табл. 1 свідчать про наявність значних втрат бюджету, які були максимальними у 2003 році, зростання обсягів тіньового сектору економіки у 2009 році і, відповідно, втрат бюджету, що переважно зумовлено наслідками глобальної економічної кризи. Основними причинами зменшення обсягів тіньової економіки, починаючи з 2004 року, були: відносна стабілізації податкового законодавства, зменшення обсягів бартерних операцій, посилення боротьби з незаконним виготовленням і розповсюдженням марок акцизного збору, посилення уваги Державної податкової адміністрації України до підприємств, які декларують від'ємний або нульовий об'єкт оподаткування податком на прибуток, запобігання фактам незаконного відшкодування ПДВ тощо [5].

У 2001-2004 роках бюджетно-податкова політика України була спрямована на становлення та зміцнення вітчизняного бізнесу за рахунок підвищення соціальних видатків, за винятком 2004 року. Активно застосовувалися протекціоністські інструменти фіскальної політики, які надавали численні пільги та преференції певним суб'єктам, що цього потребували. Зокрема, фінансувались окремо взяті суб'єкти економіки, поширилось зловживання численними податковими пільгами, які нічим не підкріплювались (частка пільг в податкових надходженнях 2003 року складала 133%) та інше [2]. Головними тенденціями розвитку бюджетно-податкової сфери України у 2005-2008 роках були: формування прозорого фіскального простору, посилення податкового тиску на економіку, розширення соціальних функцій держави. Регулятивні функції бюджету було витиснуто на другий план цілями фіскального наповнення соціальних програм, що в остаточному підсумку призвело до знецінення доходів бюджету.

У 2009-2010 році для мобілізації фінансових ресурсів Кабінет Міністрів України використовував низку суперечливих інструментів, які дали можливість збільшити доходи бюджету, проте посилили фіскальний тиск на економіку, що призвело до поглиблення спаду.

Податкова політика втілює в собі усі специфічні проблеми податків, оскільки вона формує довгострокові орієнтири розвитку податкової системи, впливає на ефективність функціонування податкових інструментів з метою сприяння досягненню цілей соціально-економічного розвитку держави.

Стратегічною ціллю податкової політики є створення в Україні стабільної податкової системи, що забезпечувала б достатній обсяг надходжень платежів до бюджетів усіх рівнів, ефективне функціонування

економіки країни, справедливий підхід до оподаткування всіх категорій платників податків, створення умов для подальшої інтеграції України у світове співтовариство.

Основним завданням Уряду у 2010 році було прийняття Податкового кодексу, проект якого розроблено на виконання Програми економічних реформ Президента України на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». Головна мета кодексу — побудова сучасної, справедливої фіскальної політики, що забезпечує стабільність оподаткування, рівність усіх платників податків перед законом, досягнення стратегічних цілей сталого розвитку в оновленій системі державного регулювання економіки.

2 грудня 2010 року Податковий кодекс прийнято. І сьогодні питання вже не в тому, який кодекс потрібен країні, а в тому, чи є ухвалений парламентом документ більш прогресивним для економіки, аніж діюче податкове законодавство. Очевидно, що це питання є надскладним і потребує аналізу втрат і вигод усіх сторін, інтереси яких зачіпає Податковий кодекс.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. В умовах кризи, високого рівня безробіття, слабких гарантій трудових прав українських громадян і, головне, наявності вільних ніш, де саме малий бізнес є найбільш ефективним, доцільним вбачається створення сприятливіших умов для його розвитку. Враховуючи, що кредитна політика держави щодо підтримки малого підприємництва є слабкою і, очевидно, в середньостроковій перспективі такою і залишиться, фіскальні важелі розвитку мають залишитися домінантними.

Ключовими проблемами української податкової системи є велика кількість податкових платежів, значні часові та фінансові затрати на сплату податків та високе податкове навантаження на фонд оплати праці. Надмірна фіскальна орієнтація податкової політики є одним із чинників охолодження ділової активності в Україні, що здійснює додатковий негативний тиск на динаміку ВВП, промислового виробництва та інвестицій.

Розв'язання зазначених проблем має відбуватися через послідовну реалізацію стратегічних цілей реформування податкової системи України, а саме:

- підвищення конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу;
- легалізацію тіньового сектору;
- активізацію інвестиційних процесів в економіці;
- розробку простих та зрозумілих податкових норм для суб'єктів господарювання;
- скорочення витрат платників на нарахування і сплату податків та держави — на їх адміністрування;
- адаптацію податкового законодавства України до законодавства ЄС;
- забезпечення умов для добровільного виконання вимог податкового законодавства платниками податків;
- запровадження інформаційно-аналітичної системи державної податкової служби в національному масштабі;
- автоматизація процесів оподаткування з використанням сучасних технологій.

Ухвалений парламентом Податковий кодекс не вирішив всіх питань, які стоять і перед державою, і перед суб'єктами господарювання. Очевидно, що це питання є надскладним і потребує аналізу втрат і вигод усіх сторін, інтереси яких зачіпає Податковий кодекс.

Література

1. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні [національна доповідь] / К.О. Ващенко, З.С. Варналії, В.С. Воротін, В.М. Геєць, Е.М., Кужель О. В., Лібанова та ін. — К., Держкомпідприємництво, 2008. — 226 с.
2. Котіна Г., Степура М. Податкові важелі впливу на економіку в сучасних умовах: вітчизняний та світовий досвід / Г.Котіна, М.Степура // Економіст. — 2010. — №5. — с.31-35.
3. Пріоритети державної політики сприяння посиленню фінансової стійкості суб'єктів підприємництва України в умовах фінансово-економічної кризи [аналітична записка] / Т. Васильців. — К., Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, 2010.
4. Горобінська І.В., Шептунова О.І. Тіньова економіка — як результат ухилення від сплати податків / І.В.Горобінська, О.І.Шептунова // Вісник Національного транспортного університету: В 2-х частинах: Ч.1. — К.: НТУ, 2009. — Випуск 19. — с.234-239.
5. Паєнтко Т.В. Мінімізація податкових платежів та її наслідки для держави / Т.В.Паєнтко // Фінанси України. — 2010. — №8. — с.44-52.